

ІСТОРІОГРАФІЯ ФОЛЬКЛОРУ

УДК 82.09:801.81:[39(=161.2):2-534.3-468.6]"19/20"

Публікації українських народних молитов останніх десятиліть: історіографічний аспект

Ігор ГУНЧИК

Кандидат філологічних наук,
докторант кафедри фольклористики Інституту філології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
01601, м. Київ, вул. Володимирська, 64
e-mail: hunchyki@gmail.com

У статті проаналізовано записи українських народних молитов із монографій О. Соляр та І. Ігнатенко, які є найбільшими за чисельністю публікаціями подібних жанрових утворень українського оказіонально-обрядового фольклору останніх десятиліть. Дослідник зазначає, що переважна їх більшість за тематикою належить до магічно-сакральних творів лікувального призначення, які використовували у народній медицині. З'ясовано адміністративно-географічні ареали цих записів, склад фольклорно-міфологічних персонажів, окремі особливості сюжетики та структури тексту.

Ключові слова: народна молитва, звернення, фольклорний, сюжетна ситуація, тематична група, персонаж, функціональний різновид.

До наукових видань із численною кількістю народних молитов, що появилися друком на початку XXI ст., належать публікації двох українських учених: фольклориста Ольги Соляр та етнолога Ірини Ігнатенко. Спільною особливістю цих зібрань магічно-сакральних творів є те, що фольклорні тексти в них опубліковано у додаткових розділах монографічних досліджень як фактологічний джерельний матеріал, який дослідниці використовували для ілюстрації теоретичних положень праць.

О. Соляр у першому додатку до книги **“Мова магії, магія мови. Символіка українських замовлянь”** (Przemysl, 2011) [2] опублікувала 86 текстів магічно-сакрального або оказіонально-обрядового фольклору [3], із яких 29 є народними молитвами. Ці фольклорні матеріали згруповано за географічно-хронологічним принципом у п'яти розділах із відповідними функціональними різновидами без дотримання узагальненої тематичної класифікації текстів. Усі усні молитовні зразки мають повну паспортизацію із зазначенням відомостей про респондента, місця та часу запису. Крім того, більшість із них містить короткі позатекстові коментарі, у яких зазначено обрядові особливості виконання цих творів.

У теоретичних розділах монографії О. Соляр розглядає магічно-сакральний фольклор як зібрання замовлянь і заклинань, не диференціюючи їх за жанровими критеріями і не виділяючи серед них власне народні молитви. Основну увагу дослідниця звернула на вивчення впливу космогонічного міфу на формування змісту та структури магічно-сакральних текстів, а також охарактеризувала найважливіші образи, їх символічне значення і функціональну роль.

До першого розділу “Додатка 1”, у якому містяться записи із Крелевецького району Сумської області, датовані 1997 і 2002 роками, увійшло 15 народних моли-

тов індивідуально-побутової та лікувально-зцілювальної тематичних груп українського оказіонально-обрядового фольклору. Перша з цих двох груп охоплює переважно "охоронні" тексти таких функціональних різновидів: "на сон", "в дорогу", "від ворогів", "від нечистої сили". У молитовних творах, які проговорювали перед сном, зверталися до ангела (1.1.2) та Суботи як антропоморфізованого дня тижня (1.1.3). У третьому фольклорному зразку, який використовували, щоб побачити віщій сон і дізнатися, "що станеться з тобою чи з кимось", молилися одночасно до кількох божественних персонажів: *"Отче наш, огонь погас./ Христос при нас./ Христова Мати, лягай з нами спати./ один ангел прилітає./ другий ангел сповіщає./ третій благословить нам на ранок./ Господь повідомить"* [2, с. 215].

Дві народні молитви "в дорогу" – це епічні утворення, в основі яких лежить сюжетна ситуація з одним (Ісус Христос) або двома (Пречиста зі Спасом) фольклорними персонажами. Саме вони виконують функцію сакрального покровителя й оберігають *раба Божого Н:* *"Лежить дорога / от самого Господа Бога./ По тій дорозі йшли Пречиста і Спас./ і я за ними./ що буде Пречистій і Спасу./ то буде і мені"* [2, с. 224–225]. Два тексти з цієї ж тематичної групи належать до функціонального різновиду "від ворогів". Одна народна молитва є контамінованим утворенням (1.1.28) і містить розповідь про Божу Матір, яка *"замикає небо і землю./ і многіє зори./ Губи, зуби, язик..."* [2, с. 226–227]. В іншій – ідеться про Марію, яка молиться до Господа за спасіння *"от злих звірей./ ядовитого гада / і от ворога-супостата"* [2, с. 229].

Ще один молитовний зразок "від нечистої сили" використовували як оберіг для дому. Його проговорюванню передувало виконання певних обрядових дій, які здійснювали на порозі хати на молодий місяць. На початку твору виконавець звертався до Бога із проханням благословити, оборонити і спасти *"віконечка і воротячка./ комін і двері./ шпарки і залізний тин"* [2, с. 210]. У другій частині, де головним є мотив обгородження залізним тином, вжито термін "молитва". Разом із хрестом її зображено своєрідною "матеріальною" основою духовного захисту помешкання адресата: *"... Кругом нашої хати / тин молитвою причинений./ хрестом огороджений"* [2, с. 210].

Друга, менша, частина народних молитов із першого розділу – це тексти лікувально-зцілювальної тематичної групи. Два з них мають універсальне призначення і містять апеляцію до молодого місяця. Перший проговорювали на здоров'я і багатство (1.1.30), другий стосувався частин тіла, що боліли: *"Місяць молоденьки./ місяць золотеньки./ ти на небі буваєш./ ти мертвих видаєш./ в мертвих (зуби, очі, що болять) не болять./ зроби так./ щоб і в мене не боліло"* [2, с. 211].

Так само до місяця-молодика виконавець звертався у фольклорній молитві "від бородавок" (1.1.32). Сакральними помічниками у творах інших функціональних різновидів є міфічні персонажі християнського походження. Так, у молитовному утворенні "від укусу гадина", яке помилково означене "від нечистої сили", ними є Петро і Павло (1.1.15); у двох текстах "від зубів" – преподобний Антипій, Пресвята Богородиця (1.1.21); а в другій частині контамінованого твору "від тиску (давлення)" – ангели: *"Ангели летять./ Хреста шукають./ хрещеному, народженому / рабу Божому (ім'я) / подавленую кров замовляють"* [2, с. 222].

Другий розділ у "Додатку 1" монографії О. Соляр включає записи 1999 р. із Рахівського району Закарпатської області. З-поміж різножанрових магічно-сакральних творів сюди потрапило лише чотири народні молитви, які належать до індивідуально-побутової та лікувально-зцілювальної тематичних груп. Перші два молитовні зразки стосуються функціональних різновидів "від біди" (1.2.6), "злого зачарування" (1.2.8) і містять звернення до святого Николая: *"Святий Никололай./ ти розрушаєш гори./ розрушаєш камені./ Розруши горе./ розруши колдовство, чародійство./ зависть, ненависть, сглаз..."* [2, с. 234]. Інші два тексти – "від скули" (1.2.3) та "від наговора (вроків)" (1.2.9) – використовували у народній медицині. У них ідеться про

трьох ангелів та Господа, Божу Матір і святих: *“Господи, благослови!/ Божа Мати, помози!/ Цар Давид, цар Константин, діва Єлена / сокрушили небо,/ сокрушили гори, ріки, води,/ сокрушіть злі думки мого ворога (ім’я)...”* [2, с. 235].

У наступному розділі “Додатку 1” серед фольклорно-етнографічних матеріалів із Ратнівського району Волинської області, що записані у 2001 р., містяться дві народні молитви промислово-господарської тематичної групи і чотири – лікувально-цілювальної. Перші два твори призначалися для пошуку скотини, яка загубилася. У їхній структурі містяться апеляції до Господа (1.3.10), Бога і святих міст – Ієрусалима, Києва, Почаєва: *“Боже, святей Почаюв,/ святей Ієрусалим,/ святей Києв,/ прише і прижине / до свого хлива / і до свого гною,/ до свого хазяйна”* [2, с. 247].

Із текстів лікувального призначення одна фольклорна молитва до Ісуса Христа, Пресвятої Богородиці і святих має універсальний характер (“від усякої болєзні” (1.3.8)). Три інші стосуються конкретних функціональних різновидів: “від вітру” (1.3.1), “від рожі” (1.3.2), “від зуба (зоба?)” (1.3.7). Їх фольклорно-міфологічними персонажами є Петро і Павло, Ісус Христос, три брати, баба Фестиліна із трьома незвичайними псами.

Серед небагаточисельних магічно-сакральних текстів із Турківського району Львівщини, які дослідниця О. Соляр збирила у 2009 р., лише дві фольклорні молитви (“на щастя”, “від рожі”), що належать, відповідно, до індивідуально-побутової та лікувально-цілювальної тематичних груп. Першу молитовку проказували, звертаючись до молодого місяця (1.4.16), у другій – центральним образом є Хрест Божий, який прикликають стати “на сторожі” [2, с. 249].

В останньому розділі “Додатка 1” монографії О. Соляр зібрано поодинокі записи 2010 р. із Крелевецького району Сумської області, серед яких вміщено дві народні молитви лікувального призначення. В одній із них, щобвилікувати вивих, молилися до *“Матері Божої, святої угодниці, скорої поміщиці”* [2, с. 258–259]; в іншій, щоб зупинити кров у рані, – до трьох чудесних дівчиць, які *“вишивають шовком Христу плащаницю”* [2, с. 261].

Майже сімдесят народних молитов, окрім замовлянь і примовок, було надруковано в “Додатках” до монографічного дослідження І. Ігнатенко **“Народна медицина Середнього Полісся: традиція і сучасність”** [1]. Переважно це твори лікувально-цілювальної тематичної групи українського оказіонально-обрядового фольклору, що стосуються таких одинадцяти функціональних різновидів: від ляку, підвію, пристріту, криксів, золотника, до родива, від рожі, крові, звиху й удару, нервів, епілепсії. Незначна кількість текстів за своєю тематикою належать до промислово-господарської групи. Їх проговорювали під час збирання цілющих трав, які використовували в етномедичній практиці.

Українські фольклорні молитви з особистого зібрання І. Ігнатенко було записано наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. на території, яку з погляду діалектного й історико-етнографічного районування прийнято називати Середнім або Центральним Поліссям. Більшість населених пунктів, де здійснено записи, адміністративно розташовані в Коростишівському, Лугинському, Народицькому, Овруцькому, Олевському, Попільнянському районах Житомирської та Дубровицькому і Зарічненському районах Рівненської областей. Територія багатьох сіл і містечок цих районів була забруднена радіацією внаслідок аварії на Чорнобильській АЕС. Тому чимало респондентів, від яких здійснено фольклорно-етнографічні записи, стали переселенцями і проживали на той час в інших районах Житомирщини. Про це вказано в паспортизації, яку додано до кожного усного твору. Єдиним недоліком цих фольклорних матеріалів є те, що в них відсутні позатекстові коментарі, які дають змогу з’ясувати їх обрядовий контекст.

Усі усні магічно-сакральні утворення, у тому числі молитовні, І. Ігнатенко називає замовляннями, не вдаючись до їх жанрового розрізнення. У п’ятому розділі

праці, який має назву “Лікування словом: замовляння в системі духовної культури”, вона розглядає їх як один із засобів народної медицини, що поширений серед мешканців Середнього Полісся.

До першого функціонального різновиду “від ляку” увійшло чотирнадцять народних молитов. Майже половина з них – це контаміновані утворення, у яких молитовна частина зазвичай є меншою за обсягом, ніж замовляльна. Скажімо, у тексті 1.10 вона розміщена всередині й має епічну форму: “... *Ішов Господь калиновим мостом, упиравсь золотим шостом. Шост утикнувсь, ляк ізлякнувсь...*” [1, с. 289]

Найпоширенішими фольклорними персонажами, походження яких асоціюється з християнською або народною міфологією, є *Божа Мати* (*Пречиста, Діва Марія, Матінка Небесна*) (1.3, 1.6, 1.12, 1.14, 1.15, 1.17, 1.18, 1.21) та *Господь Бог* (*Господь, Бог*) (1.1, 1.3, 1.6, 1.10, 1.18, 1.19, 1.26). У переважній більшості текстів адресатові допомагає лише один із цих персонажів, зрідка – два або більше. Іноді у молитовних творах можуть фігурувати інші міфологічні образи, до яких звертається виконавець. Їх функція – формальна, і вони не є тими головними сакральними помічниками, які допомагаютьвилікувати ляк. Подібне можна спостерігати у фольклорній молитві 1.17, де за реальною поміччю звертаються до святої Пречистої, а не Господа Бога: “*Господу Богу помолюсь, святой Пречистой поклонюсь. Свята Пречиста, на поміч стань. Хрещеної, моленої ляк одговорай. Ляк наспаний, ляк насланий, ляк напитаний, харчею найжаний, собакою зляканий, вітром надутий...*” [1, с. 292]

У ролі центральних божественних персонажів у народних молитвах “від ляку” із Середнього Полісся також могли бути: Ісус Христос і свята Варвара (1.4); святий Павло (1.1); свята Покрова (1.5); Нечипор-угодник (1.6); Київські, Печерські свята небеські (1.14); жони-мироносиці (1.18); 12 янголіков (1.21): “*Не я шептала, Божа Маті помагала, 12 янголіков призивала. 12 янголіков, прилітайте, буль живота чи грудей виганяйте. Ляку котячого, ляку собачого, ляку парубочого, ляку дівочого, ляку дідового, ляку батькового, ляку матиного, – всякого ляку. З синіх жил, з білої кості, з червоної кості, із сорока сугавов*” [1, с. 293]. Лише в одному фольклорному зразку (1.3) зверталися за допомогою до астрального персонажа: “*Зора, зорніца, всьому миру помошніца, поможи викотить ляк: чоловічий, жоночий, дівочий, парубочий, матириносський, отцівський...*” [1, с. 286]

П’ять народних молитов у “Додатках” монографії І. Ігнатенко належать до функціонального різновиду “від підвію”. Серед них – три “чисті” молитовні зразки, два – контаміновані (2.1, 2.4). Головними сакральними помічниками, до яких звертається виконавець твору, у них є 12 ангелів (2.4) і нетиповий персоніфікований образ “трьох церков, трьох соборів” (2.1): “*Три церкви, три собори, зійдіться до кучі, зніміть з хрещеної, молитвеної рабобожої Марії переляк (?). Занесіть, де вітер не віє, де сонечко не гріє, де куриний голос не заходить, де анголі не залітають. Там н’ють, там гуляють, там тебе дожидають*” [1, с. 297].

У двох інших сюжетних молитовних текстах із центральним персонажем Божою Матір’ю відображено два різні мотиви. У першому йдеться про Божу Матір, яка ходила по Сіянській горі і водила за ручку “свого синочка”. На запитання, чого вона тут ходить, та відповідає, що “*прийшла зіллячко збирати, людей больных і храмих, і сліпих, і глухих ісціляти, і 12 вітрів зганяти...*” [1, с. 298]. Очевидно, до тих дванадцяти вітрів належить і підвій, який спричинив хворобу. Більш спрощеним є мотив другої народної молитви, який містить відомості, що лікувати хворобу йде сама Богородиця: “*Божа Мати по садочку ходіла, щепочки ламала, в пучечкі складала, на доружку викидала, шла до (ім’я) подвійо шептати. З рук і з нуг, з голови, з очей, з плечей...*” [1, с. 298]. Ще одним фольклорним персонажем в одній із усних молитов “від підвію” є Господь, який йде “*на вороном конє, на золотом седле*” [1, с. 298]. Після того, як “*конь спотикнувся, Господь оглянувся*”, що, власне, і спричинило видужання від хвороби (2.7).

Серед магічно-сакральних текстів “від пристріту” народних молитов лише три (3.4, 3.6, 3.8). Усі вони стосуються одного й того ж центрального персонажа –

Божої Матері. Серед них сюжетно найбільш розвинутим є твір (3.4), де Божу Матір нібито зустрічає Господь Бог, якому вона розповідає, що йде *“до рабобожої (ім'я) пристрїт виговорати. З червоної крові, з синїх жил, з рум'яного лиця, з жовтої кості, з білого тіла...”*; потім носить за хворою *“непочату воду”*, *“Господа Бога просить”* і, накінець, її *“тею водою умиває, напуває і пристрїт виговорає...”* [1, с. 300]. Два інші молитовні утворення є безсюжетними текстами, і Пречиста Божа Мати в них так само є єдиним сакральним покровителем, до якого звертається знахарка-молільниця: *“Свята Пречиста, на поміч стань, / (ім'я) зле, лихе, недобре одговорай. / Одговорай з очей, одговорай з плечей, / одговорай з рук, одговорай з нуг, / одговорай з девяти сугставов, / щоб устало та її ходило, як на роду мати народила”* [1, с. 301].

За жанровою приналежністю серед оказіонально-обрядових творів “від криків”, які опубліковано в монографії І. Ігнатенко, переважають замовляння, народна молитва лише одна. Це невеликий за обсягом фольклорний текст сюжетного типу, у якому єдиним божественним персонажем є Бог: *“Першим разом, Божим указом. / Бог ношницї у темницю послав, / а сон тобі Бог присла, / щоб ти спав, прибував і спокійненько спав”* [1, с. 305].

На декілька молитовних утворень більше увійшло до функціонального різновиду “від золотника”. Два з них апелюють до Божої Матері, яку зображено, йдучи до раба Божого N виговорювати золотника (7.3) або *“поставити враз на місце”* (7.4). В обох фольклорних текстах додатковим міфологічним образом є Господь Бог, відповідно всю словесну “процедуру” зцілення хворого місця здійснює нібито сама Божа Мати. У ще одному діалогічному молитовному зразку (7.10) функцію лікування покладено вже на Петра і Павла: *“Ішов Петро й Павло. / Кудя йдеши, Петро й Павло?” / “До раба Божого золотник виговорати...”* [1, с. 308–309].

Дві народні молитви “до родива” повитуги або знахарки використовували під час пологів, аби полегшити породіллі народити дитину й уникнути тяжких родів. У сюжеті першої (8.1) зображено Божу Матір, яка, зустрівшись із *“Сусом Христом”*, йде *“до (ім'я) рода шептати”*. Вона несе *“ключі на правій руцї. / В церкві врата відкриває і (ім'я) проход одкриває...”* [1, с. 310]. В іншому молитовному творі (8.2) сакральними помічниками є: святі, Петро й Павло, янголята. Кожен із них, допомагаючи, виконує різні функції: *“Святїї мости мостили / із неба до землі. / Одслонїтїся, заслони костяній. / А ти, Петро й Павло, берїт ключі золотїї, / А ви, янголята, берїть боленята”* [1, с. 310–311].

Сім фольклорних молитов, із яких дві – контамінованого типу (10.4, 10.9), увійшли до функціонального різновиду “від рожі”. Усі вони, за винятком двох (10.4, 10.5), звернені до Божої Матері. Разом із нею в рамках сюжетної ситуації могли перебувати й інші божественні помічники: Господь Бог (10.13, 10.8); Ісус Христос (10.8) або Син Божий (10.11); всі святі (10.4); янголи (10.1), а також “ясне сонечко”: *“Господу Богу помолось, Матір Божой поклонюсь, / цьому ясному сонечку. / Прийдїть, приступїть, молитву примїть, / (ім'я) ружу спалить. / Ружову, гостьову й пристрїтну. / Ішла Божа Мати горою, сіяла рожу. / Стрїв Сус Христос, став питати: / “Кудя йдеши, Причиста Божа Мати?” / “До (ім'я) молитвенної, народженної – ружу спалювати...”* [1, с. 315].

В одному тексті (10.5) “дійовою особою” є “три пані”, які *“нічого не вміють робити – не читати, не писати, а рабобожїї кому-то там виговоряти...”* [1, с. 314]. Що цей антропоморфний фольклорний образ належить до божественних персонажів, свідчать два згадані топоніми-маркери – “білий камінь” і “престол”, які стосуються сфери священного.

Ще одною “кризовою” обрядовою ситуацією, коли використовували для лікування народні молитви, було спричинення на тілі людини поранень, що супроводжувалося кровотечею. Магічно-сакральні тексти, які застосовували в таких випадках, коротко називали “від крові”. У книзі київської дослідниці І. Ігнатенко серед численних замовлянь виявлено сім таких молитовних зразків. Чотири з них – це короткі за обсягом епічні твори з центральним образом Божої Мате-

рі (11.4, 11.7, 11.9, 11.11). Серед них відзначається своєрідністю народна молитва, у якій ідеться одразу про трьох "Пречистих" із різних міст України, які поспішають на допомогу адресату: *"Ішла Пречиста, одна – з Києва, друга – з Чернігова, третя – з Ніжина. Несли срібну голочку, шовкову ниточку, рани зашивати, кров замовляти. Кров з буйної голови, з рум'яного лиця, з ретивого серця, з живота, з костей, з мозку, з чорних кіс, з карих очей"* [1, с. 318–319]. В образі сакрального помічника в інших молитовних творах "від крові" також виступають Ісус Христос (11.10) та християнські календарні святі: Петро (11.2), Григорій (11.7) та Ілля (11.5): *"Іхав Ілля на коні, тяг ноги по землі. Ноги підняв, кров уняв"* [1, с. 319].

Помічними "від звиху, удару" у народній медицині Середнього Полісся є група божественних персонажів іншого складу. До них зверталися і в лікувальних фольклорних молитвах. Серед них найбільшою запотребованістю відзначаються "Господь Ісус Христос" ("Сус Христос"), якого зображено наодинці (12.2, 12.4, 12.19) або з іншими сакральними помічниками (12.1, 12.10): *"Іхав Сус Христос з небес на вороном коне через вербов мост. Конь спотикнувся, мост проломився. Сус Христос оглянувся, звихи, удар минувся..."* [1, с. 321]. По два-три фольклорні твори сюжетного типу виявлено з такими міфологічними персонажами: Господом Богом (12.1, 12.13, 12.14); Божою Матір'ю (12.7, 12.16); святим Юрієм (Юрієм, Господнім помішником) (12.23, 12.14); Миколою (12.16, 12.24), наприклад: *"Іхав Микола на сивому коню. Кінь став, звих перестав"* [1, с. 326]. В інших магічно-сакральних текстах цього функціонального різновиду також згадано: святого Хведора (12.1); святу Покрову і Варвару-великомученицю (12.14); Петра і Павла (12.16); трьох святих (12.7), а також святу Неділю – антропоморфізований образ сьомого дня тижня: *"Свята неділя, нехай цей удар не болить, не щемить, не пухне, не коле, не ятриться"* [1, с. 322].

По одному фольклорному тексту увійшло до функціональних різновидів "від нервів" і "від епілепсії". Обидва лікувальні утворення є народними молитвами. У першому творі сюжет побудовано на основі двох мотивів та безсюжетної апелювальної оповіді. Його головними фольклорними персонажами є Господь Бог, який *"пробив ножку на очеретінку да сів оддыхати, да Настасії, священої, роженої нерви виговорати"* [1, с. 330]; а також "три сестри", які *"не вмліли ні шити, ні вишивати, ні гаптувати, тільки чистим сребром Настасії нерви виговорать..."* (16.1). У другому молитовному зразку в лікуванні епілепсії за допомогою зверталися до Божої Матері: *"Приступи мені, Божа Мати, чорну болєзнь виговорати і на крутиї гори стилати, і на бистрії води, і на шовковій траві. Шовковий там пристол стоїть, за тим пристолом Божа Мати сидить. "А що вона робить?" Книги читає, (ім'я) там кому чорну болєзнь виговорає..."* [1, с. 330–331].

Усі дванадцять магічно-сакральних текстів, які увійшли до останнього функціонального різновиду "до трав" із "Додатків" етнологічного дослідження І. Ігнатенко про народну медицину Середнього Полісся, є усними молитвами і належать до промислово-господарської тематичної групи українського оказіонально-обрядового фольклору. Як і інші подібні твори, їх використовували влітку звичайні селяни або знахарі під час збирання лікарських трав.

Серед опублікованих тут варіантів є більш-менш повні та редуковані молитовні утворення. Повними можна вважати фольклорні тексти з трьома міфологічними персонажами: святим Оврамом, святим Іллею і Матір'ю Божою (Пречистою Матір'ю) (18.10, 18.8): *"Святий Оврам / На зілля землю орав, а / Святий Ілля сіяв зілля, / Пречиста Мати поливала, / Рабу Божу (ім'я) / На помош давала"* [1, с. 332]. У деяких народних молитвах склад персонажів, за винятком Божої Матері, міг змінюватися. Наприклад, замість святого Оврама було зображено Господа Бога (18.11) або Божого Івана (18.5), замість святого Іллі – Спасителя (18.9): *"Святий Оврам / Землю орав, / Спаситель сіяв, / Матір Божа поливала / І у помочі ставала"* [1, с. 333].

Більше половини цих молитовок – редуковані фольклорні зразки із двома, рідше – одним персонажем. Із них найпоширенішими є тексти з такими двома мі-

фологічними істотами: святим Аврамом (Оврамом) і Пречистою (Божою) Матір'ю (18.1, 18.3, 18.4). Святий Аврам міг бути замінений святим Іллею (18.6) або землею Зіною (Матір'ю Святою Землею) (18.2). Народна молитва з останнім названим фольклорним персонажем відрізняється від інших текстів безсюжетним типом оповіді та малопоширеним мотивом: *"Добрий день, тобі, земля Зіна, / Щоб ти всякого зілля зародила, / Пречиста Маті, / Поможи мені цього зілля нарвати, / і к чому приложу, / Туму поможу, / І тобі, Маті Свята Земля, заплачу"* [1, с. 331].

Ще дві паремійні молитовки є однопersonажними творами. В одній із них звертаються до Божої Матері (18.7), а в іншій – до святого Аврама (18.12). На відміну від повніших текстів, у них усі функції розподілено не на кілька, а на одного персонажа. Тому святий Аврам сам *"землю орав, сів зілля, поливав і на поміч давав"* [1, с. 334].

У деяких народних молитвах різних функціональних різновидів лікувально-зцілювальної тематичної групи, які увійшли до монографії І. Ігнатенко, у самому тексті можна спостерігати цікаві випадки вживання терміна "молитва". Характерно, що у фольклорних творах слово "молитва" асоціюється то з християнським, то з народним контекстом. Це можна спостерігати у магічно-сакральних утвореннях "від підвію" та "від дання", де "святими Господніми молитвами" на початку або всередині тексту прикликають Господа Бога до адресата – *раба Божого N* (2.4, 4.3). В інших двох okazіонально-обрядових зразках (10.8, 2.1) вживання вислову "Господніми молитвами" більше стосується фольклорних молитовних утворень, аніж церковно-християнських. Так, "Господніми молитвами" виконавець твору зсилає хворобу у профанне середовище: *"Обіходе, Обіходище, 12 колючих, 12 болючих, 12 польових, вогняних, лугових, лісових, польових, водяних, огняних, вечорніх, деняшніх, ночних. Я ж вас знаю, я ж вас Господніми молитвами на лози ссилаю, на сухії піски, на крутий гори, на бистрий води..."* [1, с. 296]. Ці та інші поодинокі факти свідчать, що в жанровій свідомості носіїв фольклору Середнього Полісся наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. окремі магічно-сакральні утворення асоціювалися з молитвою як певним типом тексту українського okazіонально-обрядового фольклору.

Отже, записи українських народних молитов, які було надруковано в додатках до монографічних досліджень О. Соляр та І. Ігнатенко, є найбільшими за чисельністю науковими публікаціями магічно-сакральних текстів відповідного жанру, що з'явилися в сучасній фольклористиці упродовж останніх десятиріч. Вони свідчать про "живе" побутування усних молитовних творів наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. на Правобережній Україні серед жителів Житомирської, Волинської, Закарпатської та Львівської областей, а також на Лівобережній – на Сумщині. Переважна більшість фольклорних молитов, які зафіксували дослідниці, за тематикою належать до текстів лікувального призначення, що пояснюється, очевидно, стійкістю відповідних народних традицій і високою запотребованістю подібних етномедичних практик серед населення України. Ще однією особливістю цих записів є те, що, окрім "чистих" народних молитовок, тут також наявні контаміновані двожанрові утворення, переважно молитви-замовляння, кількість яких порівняно з першими є незначною.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Ігнатенко І. Народна медицина Середнього Полісся : традиція і сучасність / І. Ігнатенко. – Кам'янець-Подільський : ПП "Медобори-2006", 2013. – 336 с.*
2. *Соляр О. Мова магії, магія мови. Символіка українських замовлянь / О. Соляр. – Przemyśl, 2011. – 302 с.*
3. *Гунчик І. Український магічно-сакральний фольклор: структура тексту та особливості функціонування : монографія / І. Гунчик. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2011. – 232 с.*

Publications of last decades' Ukrainian folk prayers: historiographical aspect

Ihor HUNCHUK

The article analyzes records of Ukrainian folk prayers from monographs by O.Solyar and I.Ihnatenko, which are the most extensive publications of such genre formations of last decades' occasional-ceremonial folklore. The researcher states that the overwhelming majority of those in respect to the thematics belong to magical-sacral works of healing purpose, which were used in folk medicine. Administrative and geographic areas of those records, composition of folk and mythological characters, separate peculiarities of text plot and structure are determined.

Key words: folk prayer, appeal, folk, plot situation, thematic group, character, functional variety.

Публикации украинских народных молитв последних десятилетий: историографический аспект

Игорь ГУНЧИК

В статье проанализированы записи украинских народных молитв из монографий А. Соляр и И. Игнатенко, которые являются крупнейшими по численности публикациями подобных жанровых образований украинского окказионально-обрядового фольклора последних десятилетий. Исследователь отмечает, что подавляющее их большинство по тематике относится к магико-сакральным произведениям лечебного назначения, использовавшихся в народной медицине. Выявлены административно-географические ареалы этих записей, состав фольклорно-мифологических персонажей, отдельные особенности сюжетики и структуры текста.

Ключевые слова: народная молитва, обращение, фольклор, сюжетная ситуация, тематическая группа, персонаж, функциональная разновидность.

Стаття надійшла до редколегії 10.11.2013

Прийнята до друку 25.12.2013

Нові книги

Гольник О. Міф у художньому світі Євгена Маланюка: монографія. – Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2013. – 218 с.

Книгу присвячено дослідженню міфопоетики Є. Маланюка, яку обсервовано шляхом аналізу художньої трансформації міфологічних мотивів та образів у творчості митця. У фокусі наукових роздумів є авторська картина світу, представлена у варіантах космогонічного та есхатологічного мотивів, які реаліовано через систему міфопоетичних знаків і символів. Студія містить цінні спостереження за інтертекстуальними перегуками лірики Є. Маланюка і творчості представників російської поезії «срібного віку», французьких символістів, чеських і польських сучасників «імператора залізних строф». Також уперше здійснено системне осмислення так званих «творчих діалогів», «творчих полемік» Є. Маланюка з М. Гоголем, М. Хвильовим, П. Тичиною, що були реалізовані не тільки у площині есеїстичних і публіцистичних роздумів автора, але й мали художнє «віддуння» у поезії його творів.

